PROBLEMI PROFESIONALIZACIJE SOCIALNEGA DELA*

Bernard Stritih

Večina profesij, brez katerih si danes ne moremo zamišljati razvite družbe in njenih institucij niti lastnega življenja, se je izoblikovala z začetkom kapitalizma. Nemški avtor *Hans-Uwe Otto* zastopa na primer mišljenje, da se je pojavila večina danes uveljavljenih strok hkrati z nastankom tržnega gospodarstva. Nova stroka nastane takrat, ko specializirano znanje dobi tržno vrednost. Profesionalizacija je kolektivni poskus tistih, ki posredujejo to znanje, da bi ga zaščitili kot lastnino in da bi vzpostavili kontrolo nad trgom, kjer se določeno znanje lahko uveljavi. Omenjeni avtor posebej poudarja, da razvijanje novih strok pomeni tudi uresničevanje teženj pripadnikov srednjega sloja, ki vidijo v tem možnost za ustvarjanje socialnega statusa z delom, ne z lastnino kapitala *(Dewe/Otto, 1984, 775)*.

Za nastanek stroke je bilo potrebno dvoje:

a) akumulirano znanje, katerega vrednost je bilo možno empirično dokazati v praksi,

b) družbene razmere, v katerih so se pojavili uporabniki določenih uslug, ki so imeli dovolj veliko kupno moč. Temelji danes uveljavljenih strok so bili ustvarjeni tako, da se je najprej izoblikovala določena elita ljudi, ki s specialnimi znanji vršijo praktično dejavnost. Iz tega so se razvile strokovne zveze, ki so sprožile pobude za ustanavljanje izobraževalnih ustanov. Pri tem ne smemo prezreti dejstva, da so pogoji študija vedno predstavljali tudi kontrolni mehanizem za dostop na tržišče strokovnega dela.

Specifičen kodeks profesionalne etike pomeni dvoje: po eni strani se stroka z njim legitimira kot izvajalec določenih funkcij skupnosti, po drugi strani pa lastni etični kodeks pomeni tudi dejavnik avtonomnosti stroke v odnosu do državnih in cerkvenih ustanov. Povedano v veliki meri drži za stroke, ki so danes že uveljavljene, npr. medicina in pravo, v razvoju socialnega dela pa so delovali nekateri

* Članek je bil napisan kot prispevek za pogovor ob okrogli mizi o načrtovanju visokošolskega študija za socialno delo na Višji šoli za socialne delavce, 20. aprila 1988

dejavniki bistveno drugače.

Na svojem startu se je socialno delo razlikovalo od drugih danes uveljavljenih strok tudi po tem, da "uporabniki" storitev socialnega dela niso imeli kupne moči za samostojno nastopanje na "tržišču" tovrstnih storitev. Sredstva za financiranje socialnega dela so se zbirala iz različnih virov: dobrodelnost, zapuščine, dohodki iz lastne gospodarske dejavnosti, država itd. To praktično pomeni, da je izvajanje socialnega dela potekalo vedno v sodelovanju treh strani: izvajalec storitev, uporabnik storitev in odbor, ki zastopa namembnost finančnih sredstev za dobrodelne in družbeno koristne namene.

Socialno delo je bilo v strukturi družbe blizu upravnim službam. To je socialnemu delu omogočalo tudi uporabo nekaterih vzvodov oblasti, vendar se socialno delo zaradi različnih vzrokov nikoli ni moglo popolnoma izenačiti z upravnimi organi. Hkrati socialni delavci na potrebe svojih strank tudi niso mogli gledati skozi prizmo meščanskega individualizma. Če smatramo Vivesov program za prvo jasno deklaracijo doktrine socialnega dela, vidimo, da avtor gleda na probleme ubožnih z vidika mesta kot celote in ne z vidika ene družbene skupine ali z vidika privatnih interesov. Ko govorimo o profesionalizaciji socialnega dela, pogosto pozabljamo, da socialna "znanost o socialnem delu" producira bistveno drugačno znanje kot klasične strokovne discipline. Strokovni koncepti socialnega dela naj bi služili za interpretacijo in reševanje življenjskih, medčloveških in družbenih situacij, ki so jih ljudje dotlej reševali v skladu z določenimi običaji in s pomočjo znanj, ki so bila vezana na družinsko socializacijo. Vprašanje je, ali nove strategije reševanja problemov lahko pokažejo večjo uspešnost v življenjskem kontekstu in v subkulturnem okolju uporabnikov socialnega dela. Ključno vprašanje je, kakšen smisel lahko najdejo podporniki in uporabniki socialnega dela v strokovnih postopkih in kakšna je uspešnost reševanja problemov v odnosu do predstav o socialni realiteti, ki jih imajo vse tri skupine, ki tvorijo celoto socialnega dela. Uporabniki lahko začutijo, da so v procesu sprejemanja strokovne pomoči izgubili lastno kompetentnost za odločanje in ukrepanje v določenih življenjskih situacijah. To predstavlja temeljni paradoks socialnega dela in na nek način tudi mejo, do katere lahko seže profesionalizacija socialnega dela.

Dewe in Otto v članku o profesionalizaciji socialnega dela opozarjata pred nevarnostjo, ki se je marsikje že uresničila. Socialno delo lahko deklarira določene oblike laičnega ravnanja za nekompetentne in institucionalizira določene prisile, da se morajo ljudje pričeti ravnati po problemskih strategijah, ki jih definirajo institucije. Za

videzom strokovnosti in uveljavljanja socialne zakonodaje se lahko skrivajo oblike "upravljanja z ljudmi". *Michel Foucault (1976)* na več mestih opozarja, da se uveljavlja nov način upravljanja in vladanja preko nevidnih, a močnih vzvodov oblasti, ki posegajo v najintimnejša področja življenja. Nekritično socialno delo lahko postane eden takih vzvodov.

Spričo navedenih dilem se vse pogosteje sliši mnenje, da proces profesionalizacije socialnega dela ne more potekati na enak način, kot se je to dogajalo s tradicionalnimi strokami. Socialno delo ni le strokovna dejavnost, ampak je še vedno tudi poklic - se pravi, da še ni prišlo do osamosvojitve znanosti in stroke v podobnem smislu, kot se je to zgodilo z medicino, ki se je osamosvojila na področju zdravstva.

Strokovna identiteta se v socialnem delu ne more kristalizirati okrog določenih ekskluzivnih znanj. Tudi v kolikor socialni delavci razpolagajo s posebnimi znanji, so to največkrat znanja pravne vsebine ali socialna politika ali morda tudi kakšne psihološke tehnike; vendar prav tisto, kar smatramo za posebnost socialnega dela, ne sme biti zaprto razumevanju ljudi raznih slojev in različne stopnje izobrazbe, ki se pojavljajo kot uporabniki socialnega dela ali kot njegovi podporniki.

Mislim, da bodo dileme o tem, kaj naj delajo profesionalci in kaj naj delajo ljudje sami ali pa prostovoljni sodelavci, vedno ostale in da prav te dileme predstavljajo eno od temeljnih značilnosti naše stroke. Poenostavljanje teh problemov nas lahko zavede v družbeno neučinkovitost strokovnega dela, do nepotrebnega trošenja sredstev in do oteževanja življenjskih problemov. Socialno delo lahko opravi pomembno družbeno vlogo, kadar s svojimi načini pripomore k ustvarjalnemu razreševanju in predelovanju problemov, ki izhajajo iz temeljnih protislovij individualnega življenja in iz protislovij družbe.

Institucije s področja družbenih dejavnosti nikjer na svetu ne ravnajo po načelu ustvarjanja dobička, ampak po načelu zadovoljevanja potreb. Nemški teoretik *F.X. Kaufmann (Serber/Kaufmann, 1979)* poudarja, da delovanja teh institucij ne moremo zadovoljivo analizirati z vidika posamezne institucije, ampak moramo vedno upoštevati skupne in končne efekte teh dejavnosti v primeri s cilji socialne politike. Strokovni napredek na področju medicine, pedagogike in drugih znanosti danes že sproža nove probleme in tudi nove oblike diskriminacije. Vedno pogosteje se pojavlja vprašanje dostopnosti dragih medicinskih, izobraževalnih, otroškovarstvenih in drugih storitev. Pri tem pa se v sodobni literaturi večkrat pudarja, da postajajo tudi odnosi med nosilci

socialne politike in strokovnimi službami vse bolj zahtevni. Morda je sploh najpomembnejše vprašanje, kako se razni dejavniki organizirano povezujejo med seboj.

Ne le pri nas, ampak tudi v razvojnih gibanjih drugod v svetu, odvisno od sprememb, ki jih prinaša razvoj, srečujemo nove in drugačne oblike socialne slojevitosti in diferenciacije. Razlike so pogosto skrite za videzom splošnega blagostanja in se kažejo v večji meri v kulturni deprivaciji, omejenih možnostih zaposlovanja in v (ne)kvaliteti življenja.

S socialnim delom teh problemov ni mogoče rešiti, pač pa je ravno socialno delo stroka, ki se s temi problemi neposredno srečuje, zato se strokovne službe socialnega dela ne morejo odreči odgovornosti za detekcijo, informiranje in osveščanje vseh sfer družbe o teh pojavih.

Značilnosti sodobnih gibanj na področju socialnega dela bi lahko opisali s pojmi, kot so: organiziranost, samoaktivnost - sodelovanje ljudi, ki potrebujejo pomoč v vseh procesih; simetričnost odnosov med strokovnimi delavci in njihovimi strankami; recipročnost stvarne pomoči in osebne pomoči; aktiviranje razpoložljivih potencialov za pomoč v bivalnem in delovnem okolju; diferenciacija potreb; vse večji pomen se pripisuje individualnim in skupinskim iniciativam občanov za artikulacijo potreb in za iskanje možnosti zadovoljitev; razvijanje dialoga, ki vodi do bistvenih premikov ne le v mišljenju, ampak tudi v vedenju ljudi, krizne intervencije itd.

Gregory Bateson, ki velja za enega od začetnikov kibernetskih modelov v antropologiji, je v razpravi o alkoholizmu zapisal: Enota preživetja - najsibo z vidika etike ali z vidika evolucije - ni posamezni organizem, ni posamezni človek in ni posamezno pleme ali narod, ampak je celoten sistem. Ko gremo v gozd in vidimo posamezna bolna drevesa, se prej ali slej zavemo, da ne gre za preživetje posameznega drevesa, ampak da gre za preživetje gozda kot sistema, ki omogoča preživetje mnogim rastlinam in živalim. Če živo bitje uniči svoje okolje, s tem uniči samo sebe *(Bateson, 1972, 429)*.

Navajam še en citat sodobnega nemškega teoretika *Huberta Oppla (1986, 105-109)*: V ravnanju s socialnimi problemi (npr. invalidnost) so zelo omejene sposobnosti t.im. "normalne družbe" za akceptiranje "drugačnosti" in za razvijanje novih oblik ravnanja v odnosu do "drugačnih". Odnos do marginalnih skupin, zavest o socialnih problemih in sposobnost za komunikacijo o "drugačnosti" pri tistih delih družbe, ki se opredeljujejo kot "normalni", odgovarja nekaterim značilnostim zaprtih sistemov. Osveščanje o problemih

in učenje novih načinov ravnanja tako močno zaostajajo za stopnjevanjem problemov samih, da zmerom znova nastaja velik razkorak med razvojem problema in možnostjo konstruktivnega reagiranja. Posledica tega razkoraka je, da se življenjske razmere članov nekaterih marginalnih skupin slabšajo v eksponencialni krivulji in da zmeraj znova prihaja do katastrofalnih dogodkov. *Moscovici* meni, da se člani t.im. "normalne" družbe bolj nagibajo k reševanju problemov z odrivanjem - izključevanjem "drugačnih" v marginalne skupine. Ko pa pride do stopnjevanja problemov teh ljudi, pa se poskuša vzpostaviti razne oblike institucionalne kontrole. Jasno je, da so take rešitve le navidezne in da so katastrofalni dogodki "nujen" rezultat različnih načinov ohranjanja neobčutljivosti za probleme, različnih načinov napačnega učenja in različnih načinov nadvladovanja, ki jih družba uveljavlja namesto nujno potrebnih sprememb in socialne inovativnosti.

Morda so danes nekatera protislovja tako zaostrena, da se zastavlja vprašanje, ali je mogoče preživeti. Pri tem pa se vedno bolj jasno kaže, da so mnoga zdravila in rešitve, ki se porajajo v našem času, morda še nevarnejše od "bolezni same". Posebno nevarna so "zdravila" in rešitve, ki poskušajo nadomestiti številne oblike spontanega povezovanja ljudi. Podobno kot antropologi in etnologi bi sodobni socialni delavci rabili najprej dobre metode in tehnike za spremljanje različnih procesov, ki potekajo med ljudmi. Le na taki osnovi bi bilo mogoče snovati oblike pomoči ter solidarnostne aktivnosti, ki bi vodile v smeri doseganja novih razvojnih ciljev.

Literatura

Bateson, G., *Steps to an ecology of mind*, Ballantine Books, New York 1985

Dewe, B., Otto, H.-U., Professionalisierung, v: Eifert/ Thiersch, *Handbuch der Sozialarbeit und Sozial-pädagogik*, Luchterhand, Neuwied/Darmstadt 1984

Foucault, M., *Istorija seksualnosti*, Prosveta, Beograd 1976

Moscovici,S., *Sozialer Wandel durch Minoritäten*, München 1979

Oppl/Tomaschek, *Soziale Arbeit 2000*, Lambertus,Freiburg 1986

Serber/Kaufmann, *Soziologie und Sozialpolitik*, Westdeutscher Verlag, 1979

Bernard Stritih, dipl. psih. višji predavatelj, Višja šola za socialne delavce v Ljubljani, Šaranovičeva 5, Ljubljana